

Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці: стандарти і виклики для правосуддя

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2025

Дата публікації: 2025-05-30

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/mezhi-vtruchannia-u-pryvatne-zhyttia-v-umovakh-zahroz-natsionalnij-b-ezpeksi-standarty-i-vyklyky-dlia-pravosuddia/>

Відомості про матеріал

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

ДНІПРОВСЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Вебінар на тему "Право на повагу до приватного і сімейного життя: застосування

статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод"

29 травня 2025 року

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,

доктор юридичних наук, професор

ПОВ'ЯЗАНІ ПОНЯТТЯ

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- 1. Приватне життя (Особисте і сімейне життя)
- 2. Втручання у права людини
- 3. Національна безпека
- 4. Законність (Legality)
- 5. Необхідність у демократичному суспільстві
- 6. Пропорційність
- 7. Судовий контроль
- 8. Конфіденційна інформація
- 9. Етичний вимір правосуддя
- 10. Позитивні зобов'язання держави.
- 11. Адміністративний суд, юрисдикція, публічно-правовий спір
- 12. Трискладовий тест вирішення публічно-правового спору
- 13. Суддівський розсуд (дискреція)
- 14. Довіра до суду

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- Національна безпека в умовах війни чи тероризму актуалізує дилему: як гарантувати безпеку, не знищивши свободу.
- В умовах повномасштабної агресії та гібридних загроз питання балансу між захистом національної безпеки та забезпеченням прав людини набуває особливої гостроти.
- Право на приватне життя — не абсолютне, але будь-яке обмеження потребує суворого обґрунтування.
- Правосуддя — ключовий бар'єр проти надмірного втручання органів влади у сферу особистої автономії.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЇ

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- Як співвідносяться принцип верховенства права та принцип пріоритетності національної безпеки?
- Що має пріоритет суспільні інтереси чи інтереси держави?
- Чи можлива суперечність між приватним інтересом та суспільним/державним інтересом (якщо так, то які критерії до її вирішення)?
- Як суду встановити, що втручання було дійсно крайнім (ultima ratio), а не превентивним заходом?

ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- Розмитість терміна "національна безпека": як запобігти ризику його надмірного розширення?
- Автоматизовані системи аналізу ризиків (AI, Big Data): як гарантувати людський контроль і судовий нагляд?
- Мета-дані й масове стеження: чи забезпечено процесуальне право на захист?

ПРИНЦИПИ, ЯКІ МАЄ ЗАСТОСОВУВАТИ СУД

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- Законність: закон має бути достатньо чітким, передбачуваним і доступним.
- Необхідність: має існувати реальна, доведена потреба втручання, а не гіпотетична.
- Пропорційність: втручання не повинно перевищувати міру, необхідну для досягнення мети.
- Процесуальні гарантії: судовий контроль має бути реальним, незалежним і ефективним.
- Субсидіарність: втручання є крайнім заходом, коли інші можливості вичерпані.
- Принцип ex ante та ex post контролю: суди мають забезпечувати контроль як до (дозволи), так і після (оскарження, перегляд) втручання.

ВИСНОВКИ

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- 1. Суд – не просто контролер, а вартовий балансу.
- У демократичному суспільстві саме правосуддя виступає вирішальним арбітром, який ретельно зважає імперативи національної безпеки та фундаментальне право на приватність.

- Його роль полягає не у формальному схваленні, а у глибокому змістовному аналізі правомірності й необхідності кожного втручання.

ВИСНОВКИ

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- 2. Чим гостріша загроза — тим суворіші вимоги до юридичного і фактичного обґрунтування втручання.
- У кризових обставинах — війна, тероризм, надзвичайний стан — зростають ризики надмірного або свавільного втручання у приватне життя. Саме тому посилений судовий контроль і непохитний захист прав людини набувають особливої значущості.

ВИСНОВКИ

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- 3. Ціна свободи: етичний вимір судового рішення.
- Кожне рішення про обмеження приватності має містити не лише юридично бездоганне обґрунтування, а й чітке усвідомлення етичного виміру: чи не є ціна такого втручання надмірною з погляду демократичних цінностей і людської гідності?

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини)

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- СТАТТЯ 8. Право на повагу до приватного і сімейного життя
- 1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.
- 2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві
- 2.1. в інтересах національної та громадської безпеки чи
- 2.2. економічного добробуту країни,
- 2.3. для запобігання заворушенням чи злочинам,
- 2.4. для захисту здоров'я чи моралі або
- 2.5. для захисту прав і свобод інших осіб.

Конституція України

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- Стаття 32.
- Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.
- Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише
- в інтересах національної безпеки,
- економічного добробуту та
- прав людини.
- (Офіційне тлумачення положення частини першої та другої статті 32 див. в Рішенні Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012)

Конституція України

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- Стаття 30.
- Кожному гарантується недоторканність житла.
- Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.
- У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Конституція України

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- Стаття 31.
- Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.
- Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочини чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Кулеба пояснив, чому консульства України зупинили надання послуг чоловікам мобілізаційного віку

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- Кулеба зазначив, що захист прав та інтересів громадян України за кордоном був і залишається пріоритетом МЗС, проте у теперішніх умовах головним пріоритетом є боротьба за виживання України.
- "Як це виглядає зараз: чоловік призовного віку виїхав за кордон, показав своїй державі, що питання її виживання його не обходить, а потім приходять і хоче отримати від цієї держави послуги. Так не працює. У нас в країні війна", – наголосив очільник МЗС.
- Він нагадав, що обов'язок оновлювати свої дані у територіальних центрах комплектування існував і до ухвалення нового закону про мобілізацію.
- Перебування за кордоном не звільняє громадянина від обов'язків перед Батьківщиною. Саме тому я вчора доручив вжити заходів щодо відновлення справедливого ставлення до чоловіків мобілізаційного віку в Україні та за кордоном. Це буде чесно".

ТРИСКЛАДОВИЙ ТЕСТ ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОГО СПОРУ

- Трискладовий тест вирішення публічно-правового спору передбачає, що суд, приймаючи рішення у межах суддівського розсуду, перевіряє його на відповідність (несуперечність) принципам:
- 1. Національної безпеки
- 2. Суспільного (державного) інтересу
- 3. Ефективності захисту порушеного права особи

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

- Термін «безпека» згадується в Конституції України більше 30 разів.
- Умовно є чотири основні сфери застосування принципу національної безпеки:
- захист суверенітету України,

- захист територіальної цілісності України,
- забезпечення економічної безпеки України,
- забезпечення інформаційної безпеки України.
- Стаття 17. ч. 1 Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.
- ч. 3 Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави.
- Стаття 18. Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права.

Ухвала ВС від 05 січня 2023 року у справі № 991/5572/22

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- Відмовлено у відкритті касаційного провадження на ухвалу Апеляційної Палати Вищого антикорупційного суду від 20 грудня 2022 року про відмову у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою адвоката в інтересах дванадцяти фізичних осіб на рішення Вищого антикорупційного суду від 12 грудня 2022 року у справі № 991/5572/22 за позовом Міністерства юстиції України до фізичної особи, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмету спору: ТОВ «Танталіт», ТОВ «Дом Лесника» про застосування санкції, передбаченої пунктом 11 частини 1 статті 4 Закону України «Про санкції».

Ухвала ВС від 05 січня 2023 року у справі № 991/5572/22

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- Національна безпека - це складне поняття, яке охоплює собою стан мирного та стабільного існування держави та її інститутів, а також стан відсутності реальних екзистенційних загроз у сфері суспільно-управлінських та міждержавних відносин.
- Загроза національній безпеці означає, зокрема, наявність ризиків державному суверенітету, конституційному ладу та територіальній цілісності країни, що може зумовити припинення існування країни або її частини.
- Рішення, які приймаються державою у випадку існування реальних загроз національній безпеці у визначених законом випадках є юридичною підставою для втручання та/або обмеження, зокрема, права власності, права на приватність, право на доступ до інформації та свободи слова.

Ухвала ВС від 05 січня 2023 року у справі № 991/5572/22

- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці
- Існування реальних загроз національній безпеці може виступати критерієм правомірності певного відступу держави від загальних правил (підходів), які стосуються дії закону в часі, дотримання принципу законності, принципів змагальності та рівності учасників судового процесу, обов'язковості виконання судового рішення, а також може обмежувати свободу суддівського розсуду (дискреції).
- Головними критеріями (принципами, мірилами) визначення правомірності застосування принципу національної безпеки для прийняття рішень суб'єктами владних повноважень є: справедливість (моральність), гуманність, пропорційність, наявність легітимної мети та безальтернативність.

Рішення ЄСПЛ у справі Філіп Бедрос Кіркоров проти Литви (заява № 12174/22) - стаття 10 «Свобода вираження поглядів»

- "... 63. ... Виходячи з фактів справи, а також беручи до уваги резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи (див. пункти 40 і 41 вище), Суд не вважає, що оцінка литовських органів влади про те, що заявник становив реальну і теперішню загрозу національній безпеці та громадському порядку, була свавільною або безпідставною. Як було зазначено Департаментом міграції та підтверджено національними судами, заявник не заперечував фактів щодо його підтримки дій РФ на Кримському півострові (див. пункти 9, 10, 17 in fine та 29 вище). Крім того, хоча заявник стверджував, що заборона була прийнята як загальна превентивна міра ... по суті, здійснюється з точки зору майбутньої загрози і що певний прогноз неминучий, цей процес повинен ґрунтуватися на встановлених фактах, особливо на попередніх діях особи та їх характері (див. пункт 31 вище; див. також пункт 44 вище). У справі заявника він, по суті, не оспорував факти, викладені у висновку Міністерства закордонних справ щодо його концертів в окупованому Криму або того, що йому було заборонено в'їзд в Україну (див. пункти 4 та 17 вище). ..."

Використані джерела

- Берназюк Ян. Ознаки та зміст суспільного (публічного) інтересу, його співвідношення з державними інтересами // Право і суспільство № 6/2021 С. 146-153.
http://pravoisusilstvo.org.ua/archive/2021/6_2021/21.pdf
- Берназюк Ян. Критерії дотримання балансу суспільних (публічних) та приватних інтересів у національній судовій практиці // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2021, № 4 (96), С. 22-35 <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1429/1302>
- Берназюк Ян. Захист суспільного (публічного) інтересу як критерій обмеження конституційних прав та свобод особи // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2021. – Серія Право. – Випуск 68, С. 124-130. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/02/NVUzhNU_68.pdf
- Берназюк Ян. Поняття суспільного (публічного) інтересу в адміністративному судочинстві. The concept of public (public) interest in administrative judiciary // Visegrad Journal on Human Rights. 2021, № 6, С. 11-16 https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/02/VJRHR_6_2021_Last.pdf
- Берназюк Ян. Аналіз судової практики в деяких категоріях справ щодо захисту суспільного (публічного) інтересу // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2022, № 1 (97), С. 159-168. <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1466>
- Берназюк Ян. Суб'єкти захисту суспільного (публічного) інтересу в адміністративному судочинстві // Слово Національної школи суддів України. 2021, № 4 (37), С. 85-96
http://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2021/4_37_2021/Shkola-suddiv4-2021.pdf.
- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці

Використані джерела

- 7. Берназюк Ян. Принцип національної безпеки як підстава тимчасового обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану (ст. 64 Конституції України) та відступу від зобов'язань держави (ст. 15 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/bernaziuk_vidstup_bespeka.pdf
- 8. Берназюк Ян. Restrictions of the rights and freedoms under conditions of martial law (art. 64 of the Constitution of Ukraine) and derogating (art. 15 of the Convention) (Bilateral cooperation between the Supreme Court of Ukraine and the Supreme Court of Estonia «Court in the Context of War» https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Presentation_of_Ian_Bernaziuk.pdf
- 9. Берназюк Ян. Практичні аспекти застосування статті 15 конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації» (війна або інша суспільна небезпека) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_st_15_Konven.pdf

- 10. Берназюк Ян. Застосування судами принципу національної безпеки: український та міжнародний аспект https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_08_16_Bernazuk.pdf
- 11. Берназюк Ян. Особливості застосування принципу національної безпеки в умовах воєнного стану в Україні https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_osobl_zastos_prun_nac_bezp.pdf
- 12. Берназюк Ян. Суспільні інтереси та їх вплив на здійснення правосуддя в умовах воєнного стану
- https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/5_%20presentation_bernaziuk_public_interests.pdf
- 13. Берназюк Ян. Доктрина актіо popularis (позов на захист суспільних інтересів) в аспекті гарантованого права на доступ до правосуддя
- https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/actio_popularis_bernaziuk.pdf
- 14. Берназюк Ян. Принцип пріоритетності національної безпеки та його застосування судами в сучасних умовах
- https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/priority_state_in_terests_bernaziuk.pdf
- 15. Берназюк Ян. Верховенство права в епоху ШІ: як верховні суди зберігають баланс між інноваціями та традиціями
- https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/133.%20AI_and_Regulation_by_SupremeCourts_bernaziuk.pdf
- 16. Берназюк Ян. Ера ШІ й роль верховних судів у цифровій трансформації правосуддя // Юридична газета. № 4 (792). - С. 16-18. <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/era-shi-y-rol-verhovnih-sudiv-u-cifroviy-transformaciyi-pravosuddya.html>
- Межі втручання у приватне життя в умовах загроз національній безпеці

Додаткові джерела

- <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/04/23/7184430/>
- <https://revestr.court.gov.ua/Review/108273593>

Джерела та матеріали

1. Використані джерела. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/6_2021/21.pdf
2. Використані джерела. <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1429/1302>
3. Використані джерела. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/02/NVUzhNU_68.pdf
4. Використані джерела. https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/02/VJHR_6_2021_Last.pdf
5. Використані джерела. <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1466>
6. Використані джерела. http://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2021/4_37_2021/Shkola-suddiv4-2021.pdf
7. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/bernaziuk_vidstup_bespeka.pdf
8. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Presentation_of_Ian_Bernaziuk.pdf
9. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_st_15_Konven.pdf
10. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_08_16_Bernazuk.pdf

11. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_o_sobl_zastos_prun_nac_bezp.pdf
12. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/5_%20presentation_bernaziuk_public_interests.pdf
13. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/actio_popularis_bernaziuk.pdf
14. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/priority_state_interests_bernaziuk.pdf
15. Використані джерела. https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/133.%20AI_and_Regulation_by_SupremeCourts_bernaziuk.pdf
16. Використані джерела. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/era-shi-y-rol-verhovnih-sudiv-u-cifroviy-transformaciyi-pravosuddya.html>
17. Додаткові джерела. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/04/23/7184430/>
18. Додаткові джерела. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108273593>

Файли матеріалу

Оригінальний файл автора